

ב־28.9.1970 נפטר ג'מאל עבד אל-נאצר, נשיא מצרים, מבלי שהצליח להחזיר לארצו את אשר הפסידה במלחמת־ששת הימים. סגנו, אנוואר סאדאת, בא במקומו ולמן ימי שלטונו הראשונים אימץ את הסיסמא שטבע קודמו, לאמור: מה שנלקח בכוח לא יוחזר אלא בכוח. אפילו ראה אפשרות להגיע להסכם חלקי בדרך המו"מ לא נקט בדרך זו. מחיקת החרפה והבושה שהיתה מנת חלקו של הצבא המצרי במלחמת־ששת הימים היתה בעיניו מטרה בפני עצמה, וברבות הימים הפכה לשאיפתו העיקרית.

בקולי קולות הכרוז ששנת 1971 תהיה שנת ההכרעה, אך משחלפה אותה שנה ומאומה לא התרחש היה ללעג ולבוז. במצרים ומחוצה לה. אין ספק שלעג זה המריצו והכפיל מאמציו לקראת מלחמה.

בנאום ברדיו קהיר, ביום הולדת מוחמד הנביא, באפריל 1972, אשר לא זכה בשעתו לתשומת־לב מרובה, הצהיר סאדאת: "היהודים הוכיחו שהם אנשי תרמית ובני בליעל... עם של שקרנים ובוגדנים, זוממי מזימות, עם אשר נולד לכחש... אני אומר להם היום שלא נותר אפילו על שעל אחד של אדמתנו, שלא ננהל מו"מ עם ישראל, ותהייתה הנסיבות אשר תהייתה, שלא נתמקח איתם אפילו על אחת מן הזכויות של העם הפלשתינאי".

זמן מועט לאחר מכן טס סאדאת למוסקבה, לבקש נשק התקפי מן הרוסים תוך מתן יד חפשית לשימוש בו. הרוסים סירבו. אחרי התבוסות שנחלה מצרים ב־1956 וב־1967 שוב לא היה להם אמון ביכולתם של המצרים לעשות בנשק שימוש יעיל, ומאידך גיסא לא רצו להסתכן במצב בו ייגררו הם למערכה העלולה להתפתח לעימות בין המעצמות. כרי להעניק לעצמו חופש פעולה, החליט איפוא סאדאת ביולי 1972, לגרש מארמת מצרים את רוב רוכס של היועצים והחיילים הסובייטים שהיו מוצבים בה – כ־40,000 נפש במניין.

לדעת מומחים ישראלים היה בצעדו זה של סאדאת משום פגיעה ביכולתה של מצרים לצאת למלחמה, ומעתה ואילך גברה והלכה הנטייה לייחס סבירות נמוכה לסיכוי של התלקחות קרבות בקנה מידה גדול בעתיד הנראה לעין. מעטים היו הללו אשר סברו את ההיפך – כלומר, שסילוק הכוחות הסובייטיים מרחיב את מרחב התמרון של סאדאת ומגדיל את סיכויי המלחמה.

הפעילות הדיפלומטית המכוונת למציאת הסדר בסכסוך הישראלי ערבי שותקה עתה כליל – שליחות יארינג נסתיימה; שיחות ארבע המעצמות נפסקו; ועידת פיסגה בין נשיא ארה"ב ריצ'רד ניקסון לבין ברז'נייב נסתיימה – במה שנוגע למזה"ת – באישור מחודש, אך סתמי, של החלטת מועצת הבטחון 242 מנובמבר 1967. היו רגילים לחשש הערבי שעניין ארץ־ישראל הוסר למעשה מסדר היום הבינלאומי.

* ג'מאל יארינג – דיפלומט שבדי, שהגיע למזרח התיכון בשליחות האו"ם.

בסתיו 1973. כשעיקר מעייניה של ישראל היו מרוכזים בתחומים אחרים, הגיעו לשיאם מאמצי מצרים וסוריה והכנותיהן למתקפה משולבת נגד ישראל. ביום הכיפורים התשל"ד, בשעה 2.00 אחה"צ. שעה שישראלים רבים התכנסו בבתי-הכנסת וכל המדינה שבתה ממלאכה ומתנועה – פרצה המלחמה. עד לאותו יום עצמו לא היתה המלחמה צפויה בישראל. רק בשעה 4.00 בבוקר אותו יום יצאה מגדר האפשר והיתה לוודאי. מלבד ההפתעה והעיתוי שנבחר למלחמה הפתיעו גם החסרתריות המאסיביות בעת ובעונה אחת של כוחות סוריים בצפון וכוחות מצריים בדרום. היה בהן משום הפתעה ליחידות שבקווי-ההגנה בעוצמתן ובטאקטיקה שלהן. זו הפעם הראשונה, במשך שנים רבות של מלחמות. שניתן לערבים לנצל את גורם ההפתעה בפעולה, אשר מבחינה זו תוזכר כנראה בהיסטוריה הצבאית.

טאקטיקה ועיתוי

בסודיות מוחלטת תיכננו מצרים וסוריה את הרגע הזה והתכוננו לקראתו מזה חודשים רבים. בניגוד למלחמות קודמות, שבהן התבססה השתתפות סורית ומצרית בעיקר על הסולידאריות עם ערביי ארץ-ישראל, הפעם היו למצרים ולסורים מניעים משלהם לפתוח במלחמה: לחזור ולכבוש את השטחים אשר נתפסו על-ידי ישראל במלחמת-ששת-הימים. תכנון המלחמה החל בסמוך לגירושם של היועצים הרוסים ממצרים ביולי 1972. באוקטובר של אותה שנה מינה סאדאת כשר-המלחמה וכמפקד עליון את אחד מידידיו ותומכיו הוותיקים, הגנרל אחמד איסמעיל. בנובמבר אותה שנה, לאחר בחירתו של ריצ'ארד ניקסון כנשיא ארצות-הברית, קיבל סאדאת איגרת מברזנייב, המזכיר הראשון של הוועדה המרכזית של המפלגה הקומוניסטית בברית-המועצות, שבה משיא הוא עצה למצרים לתמוך במדיניות הדיטאנט, הרפיית המתח, ומודיע לסאדאת שאספקת הנשק לארצו לא תוגדל. על-פי עדותו של סאדאת עצמו אחר-כך, הגיע למסקנה מפורשת, שהמצב של "לא שלום ולא מלחמה" היה מעניינן של שתי המעצמות הגדולות, ורק יוזמה אלימה מן הצד הערבי היה בה כדי לשנות מצב זה.

על יסוד נסיונותיה של מצרים במלחמות הקודמות החליט איסמעיל, שחזרה על מלחמת-ההתשה מן השנים 1968–1970 תהיה לה לרועץ. היא תגרור תגובה אלימה יותר מצד ישראל, והנוק שהיא עלולה להביא למצרים יהיה גדול יותר מכל הישג מדיני או צבאי. הוא גם לא ראה בחיוקי הטאקטיקה הישראלית של מהלומת-בזק את הדרך הטובה ביותר להכריע את הישראלים, מכאן הגיע למסקנה, "שמהלומתנו צריכה להיות החזקה ביותר שאנו מסוגלים להלוים". והפתרון הוא "לשחוק את הישראלים עד דק", במלחמה אשר הגנרל שולי, הרמטכ"ל המצרי, כינה אותה "כמלחמת טחינת הברש".

בראשית 1973 נתמנה הגנרל איסמעיל כמפקד העליון של הצבאות שכוננו בשם הפדראציה של הרפובליקות הערביות: מצרים, סוריה ולוב. מאחר והיחסים בין מצרים וסוריה לבין לוב כבר היו דו-משמעיים, ומכל מקום לוב מרוחקת מרחק רב

מישראל לא היתה הכללת צבאה בפיקוד משותף זה בעלת חשיבות. אולם הכללת סיריה העניקה לגנרל איסמעיל סיכוי להפעיל, במלחמה שתבוא, שתי חזיתות בעת יבעונה אחת: החזית הסורית והחזית המצרית. באותה שעה רחה סאדאת יוזמה אמריקנית ניספת המבוססת על משא-ומתן להסכם בדבר תעלת סואץ. בנימוק שבכך יעלה בידו ישראל להנציה את כיבוש סיני.

במארס 1973 הודיע סאדאת בראיון עם עיתונאי אמריקני, "שהכול בארץ זו מגויס עתה ברצינות להודוש המערכה. שהיתה מעתה לבלתי-ימנעת".

ב-21 באפריל התכנסו הרמטכ"לים הערבים בקהיר להערכת מצבה הצבאי של ישראל. לימים ניסח הגנרל איסמעיל את מסקנותיו: "הערכתנו היא שלישאל ארבעה זרינות בסיסיים: עליונותה באוויר; כישוריה הטכנולוגיים; אימונם היעיל והמדויק של חייליה; יכולתה להישען על סיוע מהיר מארה"ב אשר יבטיח... זרימה רציפה של אספקה. לאויב זה גם מגבלות בסיסיות: קווי-התחבורה שלו ארוכים ומסתעפים למספר חזיתות ויקשה עליו להגן עליהם. משאבי כוח-האדם שלו אינם מתוירים לו אבידות כבדות. מצבו הכלכלי אינו מאפשר לו מלחמה ממושכת. יתר על כן, האויב לוקה ביוהרה וביומרנות".

כדי לנצל את נקודות-היתרפה יש לאלץ אפוא את ישראל לפזר את התקפות-הנגד שלה על פני מרחבים גדילים. לצורך זה יש הכרח באסטרטגיה ערבית משותפת, אשר הפעיל להציע במספר חזיתות, אסטרטגיה אשר באותה שעה, באפריל, עדיין רהיגה היתה מעיזוב ומגיבוש. ואולם ימים מועטים לאחר-מכן שבו ופרצו קרבות בין הצבא הלבנוני לבין יחידות של ערביי ארץ-ישראל. כתוצאה ישירה מן הפשיטה הישראלית לביירות ב-10 באפריל, שבה נהרגו בבתיהם שלושה מבין מנהיגי המהבלים, הצבא הלבנוני עמד מנגד בעת הפשיטה, וזה היה הגורם לזעם אשר שב והביא את המחבלים הפלשתינאיים לעימות ישיר עם אותו צבא. הסתמנה אפשרית שסיוריה תהערב לטובת המחבלים בלבנון וגם מצרים תצטרף למערכה. מטעם זה היכרו בראשית מאי, בעת חגיגות יום-העצמאות ה-25 למדינת ישראל, על מצב כיננית בצד יל. כפי שהסתבר לאחר-מכן, כוננות זו אשר עלתה במחיר ניכר מבחינה כספית ומבחינת ריתוק כוח-האדם ואשר בסופו של דבר הוכח שלא היה צורך בה – היתה לה השפעה מכרעת על התנהגות צה"ל חמישה חודשים לאחר-מכן.

באיתי זמן קיבלה סיריה כמויות עצומות של ציוד צבאי מכרית-המועצות. לפי אומדנים אמריקניים היו משלוחי הנשק במחצית הראשונה של 1973 גדולים בהרבה מן המשלוחים במשך שנת 1972 כולה. בנוסף לטאנקים טי.62, הדגם הסיבייטי החדש ביותר, קיבל הנשיא אסד מברית-המועצות, מערכת שלמה של הגנה אנטי-אווירית של טילי סאם, וכן 40 מטוסי-קרב נוספים מטיפוס מיג 21. לשם התקנת מערכת הטילים נשלחו מומחים רוסיים לסוריה.

במשך החודשים מאי ויוני ערכו מנהיגים מדיניים וצבאיים סורים ומצרים ביקורים אלה אצל אלה. נראה עתה, שבעת ביקורו של סאדאת בדמשק לשיחות עם אסד ב-12 ביוני הוחלט לבסוף על התקפה משותפת. שיעדה – מכל מקום בשלב

הראשון - לא היה השמדת ישראל וחיסולה הסופי, כי אם כיבוש השטחים שנכבשו בידי ישראל במלחמת-ששת-הימים.

כחודש לפני ראשית המלחמה נקבע, לפי עדות איסמעיל, גם תאריך ארעי: "השיקול הכללי היה שיש לפעול, שעה שתמיכת הערבים והעולם בנו היא בשיאה", כך הסביר לאחר-מכן: "ביתר פירוט היינו זקוקים: ראשית, לליל ירח, כאשר הירח עולה בשעה הנכונה; שנית, לילה אשר בו זרמי המים בתעלה יהיו נוחים לחצייה; שלישית, לילה אשר בו לא יצפה האויב לפעילות מצדנו. ורביעית, לילה אשר האויב עצמו לא יהיה מוכן בו. השיקולים הללו הצביעו על יום 6 באוקטובר. על-פי חישובים אסטרונומיים, היו באותו יום הזמנים הנוחים ביותר של עליית הירח ושקיעתו. אנשי המדע שלנו כחנו את המסמכים של חברת תעלת-סואץ הקודמת, כדי להעריך את מהירות זרמי המים, והגיעו למסקנה שבאותו יום נוחים הם מבשאר ימים. יתר על כן, הישראלים לא יצפו לפעולה מצדנו במשך צום הרמדאן, והם עצמם יהיו עסוקים במספר אירועים לרבות ההכנות לבחירות הכלליות הממשמשות ובאות". אפילו אין איסמעיל מזכיר זאת, אין ספק שיום הכיפורים, שהוא יום צום ליהודים ובו משותקת המדינה כולה, אף הוא נראה כתאריך נוח לפתיחה במלחמה.

יום ה-6 באוקטובר משמעות מיוחדת נודעה לו בעיני הערבים שכן בהתאם ללוח המוסלמי הוא היום בו החל הנביא מוחמד בהכנותיו לקראת קרב بدر, אשר שימש פרודור לכיבוש מכה ולהפצת האיסלאם לאחר-מכן. לכן נקרא המבצע בשם בדר, לאמור: ברק.

שעת-ההתקפה המדויקת היתה נושא לויכוח עם סוריה; הסורים העדיפו התקפה עם שחר, כאשר השמש בעיניהם של החיילים הישראלים; המצרים - את שעת בין-המשמות, בגלל הצורך להקים גשרים ולהעביר טאנקים אל מעבר לתעלה בחסות חשכת הלילה. הפשרה אשר הוסכם עליה היתה התקפה בשעות הצהריים. משעה שהגיע להסכם עם סוריה ריכזו סאדאת את מאמציו בירדן. היחסים הדיפלומטיים בין מצרים לירדן נתקנו בסמוך ל"ספטמבר השחור" ב-1970. היחסים בין אש"ף לבין ממשלת ירדן היו בשפל המדרגה, ובמצב זה נרתעה מצרים מהירוש יחסים עם ירדן. אולם היתרונות הצבאיים שניתן היה להפיק מגרירת ירדן למלחמה בישראל, אילוץ ישראל להתמודד בשלוש חזיתות, שקולים היו כנגד כל השיקולים האחרים. אחרי שיחות ממושכות, שבהן הפעיל המלך פייצל מערב הסעודית את מירב השפעתו על ירדן, יושבו מרבית חילוקי-הדעות הדיפלומטיים והצבאיים שעה שהמלך חוסיין והנשיא אסאד הגיעו לקהיר ב-10 בספטמבר לכינוס ועידת-הפיסגה עם סאדאת. ירדן שבה ונתקבלה ככתב-ברית, אף כי בגלל חולשתה הצבאית הוטלה עליה רק המשימה של איום בפתיחת חזית שלישית, היה עליה לרתק כוחות ישראליים בחזית המרכז, ולמנוע תנועת איגוף של צה"ל מעמק-הירדן לתוך דרומה של סוריה.

השלב הראשון של מבצע בדר היה מיועד להחזיר לסוריה את רמת-הגולן וחלק מסיני למצרים. הכוונה היתה לגרור את המעצמות הגדולות לתוך הסכסוך, כך

שלאחר־ימכן תלחצנה על ישראל לוותר ויתורים נוספים, אשר כתוצאה מהם תיאלץ ישראל לסגת משאר שטחי סיני ומן הגדה המערבית. ישראל תיאלץ לעמוד במלחמת שחיקה במשך שבועות ואפילו חודשים עד אשר תותש, ונוכח האבדות בנפש והמחסור במשאבים אנוסה תהיה לבקש על נפשה. אש"ף לא הוזמן לוועידת־הפיסגה, ותחנות־השידור של הארגון גינו וגידפו אותה ותיארוה כבגידה בעניין הפלשתינאי. מעטים ידעו על המועד המדויק להתקפה. מבין 18 קצינים מצרים בכירים, אשר נשבו בקרבות, רק ארבעה ידעו על המלחמה העומדת לפרוץ; לאחד מהם נודע על כך בי"צ באוקטובר, ולשלושת האחרים רק מאוחר יותר. ביום שלאחר יעידת־הפיסגה, ה־13 בספטמבר, הופלו 13 מטוסי מיג סוריים עלידי מטוסים ישראלים. בקרב אווירי מעל לים התיכון, בסמוך לחוף סוריה, להפגנה מהודשת זו של העליונות האווירית הישראלית, שהיתה אמורה, לדברי דובר ישראל בכיר, לגלות מחדש את כוח־ההרתעה הישראלי, היתה במציאות השפעה הפוכה. מעתה לחץ אסאד על סאדאת לפעול ללא דיחוי, וסאדאת הורה על הפעלת ההכנות למלחמה.

למן שנת 1967 נהג הצבא המצרי לקיים את תמרוני העיקריים בסתיו. משנה לשנה גדל היקף התמרונים ונתרחבה מורכבותם. ההכנות למלחמה הוסוו איפוא בהכנות לתמרון נוסף, אפילו נתן המודיעין האמריקני דעתו, שזו הפעם הראשונה תורגלו עוצבות עד לדרג דיוויזיה ונפרשו רשתות־הקשר מעבר למה שהיה מקובל בעבר, לא הסיק מכך את המסקנות. ההערכה הסופית של המודיעין האמריקני ושל זה הישראלי לא הצביעה על הכנות למלחמה של ממש. מרבית הצבא המצרי, שהוא צבא סדיר, היה פרוש ממילא לאורך תעלת סואץ, ותנועות־צבא אחרות, אשר נתגלו בימים האחרונים שלפני המלחמה, נפרשו כאילו היו חלק מן התמרונים עצמם.

אותה שעה הציבו הסורים את עוצבות־השריון שלהם בסמוך לקו הפסקת־האש של רמת־הגולן. הדבר נרשם עלידי המודיעין הישראלי, אולם המערך נראה הגנתי. ואף כי היחלט ליתר בטחון על אמצעי־הזירות מסוימים אשר יתוארו בהמשך, לא נראתה הגברת הכוחות אימתנית דייה, כדי להצדיק גיוס מקיף של כוחות־מילואים. הנה כי כן, ההיערכות המצרית והסורית כאחת לא נתפרשה כראוי, ולא גררה את ההכנות המתחייבות מכך, עד שעה 4.00 בבוקר של יום־האפס עצמי.

ההפתעה

השאלה מדוע הוטעו שלטונות ישראל, בכל הדרגים, עד שאיחרו את השעה להכנה הולמת לקראת התקפה בממדים של ההתקפה הערבית ביום הכיפורים, היתה אחת השאלות המרכזיות שחקירתן הוטלה על ועדת אגרנט. לדעת הוועדה, היו מספר סיבות עיקריות לכשלין המודיעין הישראלי:

א. אמונה עיוורת בקונצפציה, שהמצרים לא יפתחו במלחמה כל עוד אין

לאלידים לבצע חדירה עמוקה לתוך שטחה של ישראל, בפרט נגד בסיסי חיל-האוויר הישראלי.

ב. ההנחה שסוריה לבדה, בלי מצרים, לא תצא למלחמה. הנחה שאפשר שהיתה נכונה בעבר, לדעת הוועדה, אולם שוב לא היה בה מן האמת בפרט נוכח מידע חדש, אשר הגיע לידי המודיעין הישראלי, בעניין כלי-נשק חדשים אשר נרכשו על-ידי מדינות ערב: "מידע אשר היה בו כדי להעביר מן העולם את הקונצפציה ההיא". הוועדה מתייחסת כאן למערכת היעילה, הצפופה והמשולבת של טילי סאם מטיפוסים שונים, אשר גם המצרים וגם הסורים השליכו עליה את יחבם כמגן מפני חיל-האוויר הישראלי.

ג. הוועדה קובעת שהקצין האחראי למודיעין התחייב באורח מוחלט לספק לצה"ל התראה מוקדמת במקרה שהמלחמה תהיה ודאית, התחייבות אשר נהלי הגיוס של צה"ל התבססו עליה. התחייבות זו לא הותירה מירווח לתיקון טעות אם בכל זאת תיפול.

ד. בימים שקדמו למלחמה נצטבר בידי מחלקת המחקר של המודיעין הצבאי מידע רב ומגוון, אשר הגיע הן מהמודיעין בשדה והן ממקורות אחרים. המודיעין הישראלי לא העריך נכון מידע זה משום שדבק בקונצפציות ידועות מראש, וכך פירש את ריכוז הכוח הסורי כאמצעי הגנתו, ואילו הכוחות המצריים, המקובצים באיזור התעלה, עסוקים היו, לדעת המודיעין, בתמרונים הם השנתיים.

רק בבוקרו של יום ה-5 באוקטובר החלו ראשי המודיעין לבחון מחדש את מסקנותיהם הקודמות, לאחר שמידע נוסף ומפורט מאוד הגיע לידיהם. אולם אפילו אז טענו עדיין, שהאפשרות שתפרוץ מלחמה היא בעלת "סבירות נמוכה", ורק למחרת היום, ב-4.30 בבוקר, לאחר קבלת נתונים נוספים, הגיעו למסקנה הסופית כי האויב אכן עומד לתקוף בו ביום. אפילו כך, מסיקה ועדת אגרנט, חייב היה ראש המטה הכללי, רב-אלוף דוד אלעזר ז"ל, לעמוד על גיוס מילואים בשבוע שקדם לפרוץ המלחמה, כדי לקיים מאזן סביר בין כוחות האויב שבשדה לבין כוחות צה"ל לאורך הקו. מכל מקום צריך היה לצוות על גיוס בבוקר ה-5 באוקטובר, ואפילו כוונת האויב עדיין נתונת היו בספק. בימי המתח, במאי 1973, החמיר הרמטכ"ל בהערכת המצב יותר מראש המודיעין, אולם "נצחוננו" של ראש אמ"ן במקרה ההוא, כאשר המתח חלף מבלי שיפרצו קרבות, נראה שהחליש כל כך את עירנותו של הרמטכ"ל בימים שקדמו ליום הכיפורים עד שלא עשה מאמץ רציני להגיע להערכת מצב משלו, מסיקה ועדת אגרנט. הנה כי כן, ההצלחה במאי תרמה לכשלונו באוקטובר.

אף-על-פי שצדק אמ"ן בהערכתו את המאורעות באפריל ובמאי באותה שנה, תידרך שר הבטחון, משה דיין, את המטה הכללי ב-21 במאי 1973 כלהלן: "אני מדבר עכשיו כנציג הממשלה ועל בסיס של אינפורמציה. אנחנו הממשלה אומרים למטה הכללי: רבותי, התכוננו למלחמה ומי שמאיים לפתוח במלחמה הם מצרים וסוריה... חידוש המלחמה בסוף הקיץ צריך להילקח בחשבון". ואף-על-פי

כן, כאשר פרצה המלחמה ב־6 באוקטובר 1973, היא באה כהפתעה כמעט מוחלטת לצה"ל.

כאשר התברר בלא כל ספק בבוקר ה־6 באוקטובר, כי אכן מלחמה תפרוץ בו ביום, הורה הרמטכ"ל, לאחר התייעצות עם קצינים בכירים, על גיוס מילואים נוספים ויצא לפגוש את שר הבטחון. בפגישה זו המליץ הרמטכ"ל על גיוס כללי של כל המילואים כדי לאפשר מעבר להתקפת נגד מיד לכשייבלם האויב. אולם דיין אישר רק גיוס מוגבל. שיהיה בו די כדי לאפשר לצה"ל לבלום את התקפת האויב. הוראת הגיוס נתעכבה שעתים נוספות. שעה שחיכה הרמטכ"ל לראש הממשלה, גולדה מאיר, שתפסיק בחילוקי הדעות שנתגלעו בינו לבין שר הבטחון, כשנודע לגב' מאיר על תביעת הרמטכ"ל לגיוס מילואים, אישרה רק את הגיוס המצומצם שהומלץ עליו על־ידי דיין. ועשרים דקות לאחר מכן הסכימה לגיוס הכללי המוצע על־ידי הרמטכ"ל. יצא אפוא שההוראה לגיוס הכללי ניתנה לבסוף, אבל רק 5 שעות לפני שעת האפס הסורית והמצרית. באותה פגישה הוחלט מטעמים מדיניים, שלא להרשות לצה"ל מכת אוויר מקדימה נגד המצרים והסורים. החלטת הממשלה בדבר הימנעות מצעד זה הובאה בלא דיחוי לידיעתה של ממשלת ארצות־הברית באמצעות שגרירה בישראל.

על אף ההתראה בדבר מלחמה העומדת בפתח, לא ננקטו צעדים לפרוש את הכוח המשוריינן בקרבת התעלה כדי לבלום התקפה מצרית. לפי התכנית, אמורים היו שני שלשים מן השריון של פיקוד־דרום להיות פרושים בקרבת התעלה, ושליש אחד בעורף. אולם כאשר פרצה המלחמה היתה הפרישה הפוכה. הפרישה המתוכננת אמורה היתה להתבצע ב־4 אחה"צ ביום הכיפורים, אולם שעתים קודם לכן כבר פרצה המלחמה. אפילו הכוחות הקדמיים עצמם לא נערכו בעמדות היעודות להן בזמן. וכאשר החל שריון צה"ל לנוע קדימה כבר נתקל במארבים של חיל רגלים אשר הספיק לתפוס עמדות בין התעלה לבין השריון הישראלי המתקדם, ועל אותן הסוללות אשר מהן אמורים היו הטאנקים הישראליים לפגוע בכוח שינסה לחצות את התעלה.

שונה היה המצב בצפון. אלוף פיקוד־צפון התריע בפני המטכ"ל על ריכוזי כוחות סוריים ימים מספר קודם לכן. על אף שגם כאן בצפון לא אושר גיוס מילואים, הועברה באיתם הימים לגולן חטיבת שריון סדירה נוספת, והכוחות ברמה היו במצב כוננות גבוה. לשני גורמים אלה תהיה חשיבות מכרעת בימים שלאחר־מכן. הקו הישראלי הוחזק על־ידי שורה של מוצבים, ששימשו הן כעמדות־תצפית והן כקיפורי־אש, וכל אחד מהם נתמך על־ידי כוח מצומצם של טאנקים. עם ראשית ההסתערות נחתו הליקופטרים סוריים באיזור הר־החרמון, וכוחות רגלים אשר הוטסו בהם תקפו את מוצב החרמון – "עיניה ואוזניה של מדינת ישראל". אחרי שעות מועטות בלבד נכבש המוצב. הכוח הלוחם שבמוצב זה הגיע לכדי כיתה אחת בלבד, וזו אמורה היתה להבטיח את הצוותים המיוחדים במוצב, כגון אנשי חיל־האוויר ואמ"ן.

ער־מהרה, כשהתברר למטה הכללי מה עצומים ממדי ההתקפה בצפון ובדרום,

נתקבלה החלטה קריטית: לרכז בצפון את כל הכוחות האפשריים, הן חיל-האוויר והן כוחות-המילואים אשר גויסו, ואילו בדרום – לנסות ולהאט את התקדמות האויב ולאתר את התקפתו. הגיאוגרפיה של סיני סייעה לישראל: 200 ק"מ של מדבר בין התעלה לבין לב ישראל אפשרו לצה"ל לוותר על שטח כדי להרוויח זמן, ואולם בחזית הצפונית לא העניקה הגיאוגרפיה של הגולן לצה"ל את האופציות הפתוחות לסיני. מקו החזית ועד המצוקים החולשים על יישובים ישראלים, עומק הגולן איננו עולה על 25 ק"מ; כדי להחזיק בו, חייבים היו כוחות צה"ל להילחם במקום עומדם. ואכן זאת עשו. מצד אחר, לא היו כמעט בגולן תנאי-קרקע, אשר יאפשרו לסורים להיאחז בעצמים בשטח; כדי להצליח היה עליהם להילחם מלחמת תנועה והתקפה בלתי-פוסקת. סוגי-לחימה שדווקא צוותי הטאנקים הישראלים הצטיינו בו. לאחר המישה ימים של לחימה עקובה מרם, לא שב גם אחד מן הטאנקים הסוריים, אשר חצה את קו הפסקת-האש ביום הכיפורים, לתוך סוריה. הטאנקים הסוריים הראשונים, אשר פרצו את גדרות-התיל הסבוכים והגבוהים לאורך קו הפסקת-האש, לא התעכבו ליד המוצבים הישראלים אלא הלפו על פניהם. קילומטרים אחדים ממערב לקו הפסקת-האש התפצל כל אחד משני הכוחות הסוריים התוקפים. ההתקפה על קוניטרה התפצלה לשתי זרועות בתנועת-מלקחיים קלאסית; הכוח השני התפצל בצורה חריפה עוד יותר: 200 טאנקים נעו דרומה לאורך שפת הגולן, בכיוון המורד התלול היורד לנהר הירמוק; 200 הנתרים המשיכו דרך חושנייה לצומת נאפה. לשני הכוחות גם יחד היתה נאפח נקודת המפתח. היתה זו מפקדת שתי החטיבות הישראליות, והיא חלשה על הציר המרכזי מן הגולן לישראל. דרך גשר בנות-יעקב.

שפת הגולן המערבית היא רכס-מצוקים תלול, ורק ארבעה צירים מוליכים ממנה לתוך ישראל: האחד בצפון, מוליך ממרגלות החרמון לדרן; השני מנאפח לגשר בנות-יעקב בואכה משמר-הירדן; שלישי, צפונה מן הגשר הוא ורביעי לאורך הדרך המתפתלת לעבר יס-הכינרת, ומשם לאורך הגדה המזרחית אל צמח שבדרום הימה. מבין ארבעת הצירים הללו נראה שהאמץ הסורי התרכז באותם שבמרכז. אפשר מתוך כוונה להשיג ב-1973 את אשר נמנע מהם ב-1948 – לבודד ולכבוש את אצבע הגליל. התנועה דרומה היתה כנראה יותר משום הסחה, אף-על-פי שסיכווי ההצלחה שם לא היו מבוטלים כלל – אילו רק ידעו זאת הסורים אותה שעה. אילו ניסו בעקשנות, לא היה כוח רציני המסוגל לעצור בעד הטאנקים הסוריים כרדתם מן הגולן לעבר הכינרת.

ההיאחזויות הישראליות, שאמורות היו לסייע בעת הצורך להחזקת הרמה, תועלתן היתה מועטת. שתיים מהן נכבשו בידי הסורים, והוחלט לפנות את יתרון. נגד כוחות משוריינים וממונעים של אויב, כפי שכתב רומל עוד ב-1942, יחידות-רגלים אין כוחן גדול.

בצפון, ערוכה להגן על הגזרה הצרה והפגיעה ביותר, עמדה חטיבה 7. מפקד החטיבה הצליח להחזיק את הטאנקים שלו במבנה סגור, באופן שיכלו לחפות זה על זה. מצבה של חטיבה 188, שהיתה אחראית לגזרות המרכזית והדרומית –

מכביש קוניטרדה בנות-יעקב ודרומה – היה גרוע יותר. תפקידה בשלב הראשון היה למנוע משני הסורים הסוריים להגיע לצומת רפיד. אותה שעה התקדם הטור האחר לצפון-מערב, כדי לחצות את רמת-הגולן לשניים, והשני פנה דרומה לטבריה. יחסי הכוחות היו משוועים: הממוצע בגזרה – 5 : 1 לטובת הסורים ובכמה קרבות מקומיים אפילו כ-12 : 1. אירע ומחלקה ישראלית אחת נאבקה עם גדוד שלם. ולא אחת הוכרע קרב בעוצמת מספר הטאנקים. חיילי צה"ל לחמו בגבורה עילאית, ואולם הסורים הוסיפו להתקדם. אחרי שפרצו את הקו הראשון, נערכו הטאנקים הסוריים בשורה חזיתית, כדי להימנע מסכנת איגוף והשמדה נאלצו טאנקים ישראלים רבים, בחלקם לאחר שאזלה תחמושתם, לנטוש את עמדותיהם ולסגת. ברדת הלילה נראה היה שהקרב אבוד.

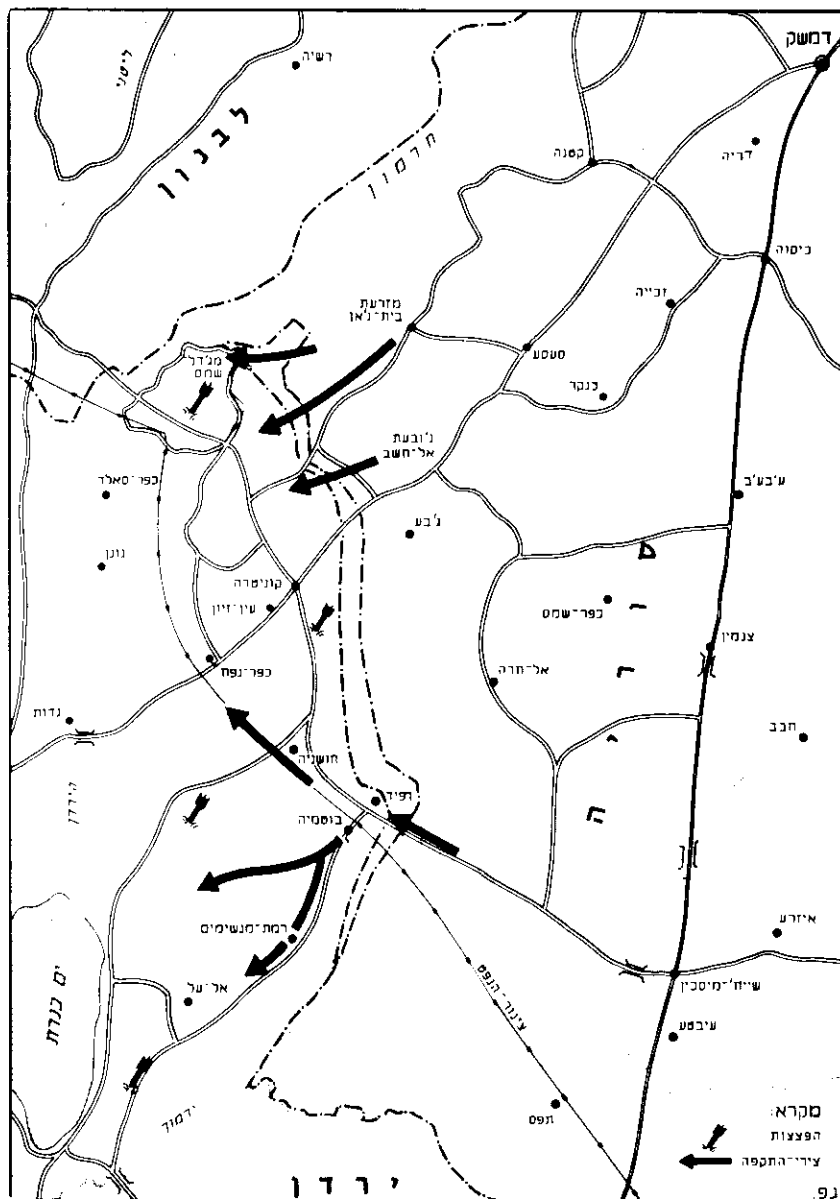
אובדן מוצב החרמון לא זו בלבד שהיקשה על צה"ל לקרוא את מהלך הקרב, לטווח את הארטילריה ולכוון את חיל-האוויר, אלא שאיפשר לארטילריה הסורית לטווח את תותחיה על הטאנקים הישראלים שבעמדותיהם הרחק למטה.

משעות אחר-הצהרים המאוחרות התרכזו חיל-האוויר בהתקפות בצפון. הסקיייהור-קים מילאו את התפקיד המרכזי, בעוד פאנטומים ומיראזים מחפים עליהם מן האוויר. הירי היה כה מדויק, עד אשר מפקדי הטאנקים יכלו לבקש אש על מטרות במרחק של מטרים מועטים מעמדותיהם. אולם האבידות היו כבדות, כי במערכת-ההגנה האנטי-אווירית, אשר הוקמה על-ידי הסורים לאורך קווייהם בגולן, היו גם טילי קרקע-אוויר רוסיים ניידים וחדישים ביותר, מטיפוס סאם 6. אחרי הצהריים, ביום הראשון למלחמה, אבדו לחיל-האוויר הישראלי 30 סקיייהוקים וכ-10 פאנטומים, רובם מעל הגולן ורובם-ככולם קרבן לסאם 6 או לאש נ"מ קטלנית של סוללות סי.אס. יו.23. אף הם מתוצרת רוסיית. האבידות היו כה כבדות, עד אשר במשך שעות מספר החליט הרמטכ"ל לחדול ממכות אוויר, כדי לאפשר לחיל-האוויר להחליט כיצד לנהוג כשהללו תחודשנה. קצבי-אבידות כזה לא ידע חיל-האוויר הישראלי מעודו.

אותה שעה החליט אלוף פיקוד הצפון, האלוף חופי, לחלק את הגולן לשתי מפקדות: הצפונית בפיקודו של אחד מוותיקי מפקדי הצנחנים – רפאל איתן, והדרומית בפיקודו של דן לנר. חבר קיבוץ נאות-מרדכי שלרגלי הרמה. אנשי המילואים הראשונים, אשר גייסו באותו בוקר, החלו עתה להגיע. המצב בגולן היה כה חמור, שלא היתה שהות לארגנם ביחידות אורגאניות; משעה שטאנק היה מוכן ונמצא בו צוות, הוא נשלח למעלה אל הרמה כדי להשתתף בקרב. מחוסר זמן אבד אחד היתרונות הבסיסיים של צבא-המילואים הישראלי – ליכוד ושילוב בתוך כל יחידה.

עם רדת הלילה היתה רמת-הגולן גיא-חיוון לקרבות-טאנקים מפורים, ללוחמת-רגלים פנים אל פנים, כשהמגינים הישראלים הולכים ונסוגים. יחידת-חלוץ סורית הגיעה למרחק של 800 מטרים ממושב אל-על המשקיף אל הכנרת.

יום ראשון, ה-7 באוקטובר, בצפון היה היום הקשה מכולם. בניגוד לנוהגם במלחמות קודמות לא בזבוזו הטאנקים הסוריים את שעות החשיכה. בהשתמשם

 הפצצות
 צירי ההתקפה

ההתקפה הסורית, 6 באוקטובר 1973

בציוד תצפית אינפרה-אדום. אשר רבים מן הטאנקים הרוסיים היו מצוידים בו. הם חזרו להתארגנות במשך הלילה ועם זריחת השמש היו מוכנים לתקופה בשורה חזיתית ארוכה. הקרב העיקרי נערך באיזור נאפה. חלקו התנהל בטווחים כה קצרים. עד אשר טאנקים סוריים וישראלים שימשו בערבוביה. בדרום ניצבו עתה הסורים מול כוחות-המילואים שהגיעו במשך הלילה. אחדים מן הטאנקים שלהם היו שרמאנים מימי מלחמת-העולם השנייה, אף-על-פי שצוידו בתותחים חדישים של 150 מ. מ. דללו נאלצו להיאבק עם מספר רב של טאנקים רוסיים מטיפוס טי. 54 וטי. 55. שיוצרו בשנות החמישים והשישים. ואפילו אחדים מסוג טי. 62 האחרונים. אשר הוכנסו לקרב ישירות ממובילי הטאנקים.

בשעות אחר-הצהריים של יום ראשון שוב לא היתה חטיבה 188 קיימת למעשה. מפקד החטיבה וסגנו נהרגו. שני מפקדי גדודים נפצעו. כ-150 מאנשי החטיבה נהרגו ורוב הטאנקים שלה נהרסו או הוצאו מכלל שימוש. החוד הסורי כבר ירד עתה בכביש קוניטרה. עבר על פני נאפה. והגיע אל בית-המכס הישן על הרכס הצופה לירדן. רק 8 ק"מ הפרידו בינו לבין גשר בנות-יעקב, ובשטה זה נמצאו אך פלוגות מפוזרות של מילואים. המעפילים לאורך הכביש לקראת הסורים. מיד בהגיעם צוידו ותומשו ונשלחו במעלה ההר לבלום את הסורים. פאנטומים וסקייהוקים ניצלו את דקות-האור האחרונות לטיסות בגובה נמוך מעמק-הירדן לעבר הגולן. ולהתקפות על הטאנקים המתקדמים. לדעת בעלי נסיון. לא היה כפעולה הזאת להעזוה ולסיכון בכל תולדות חיל-האוויר.

בשלב זה הוחלט לתגבר את פיקוד הצפון באוגדה נוספת. בפיקודו של האלוף משה פלג. איגדה אשר עד אותה שעה הוחזקה כעתודה בפיקוד המרכז. מחשש שמא ממלכת ירדן תפתח בהזית נוספת. אוגדת פלד קיבלה על עצמה את האחריות לכל הביהיות בציר אל-יעל ובררך המקבילה לו. בואכה צומת רפיד.

בשעה 5:00 אהר"צ ביים ראשון. פתחו הסורים במאמץ האחרון להשמיד גם את חטיבה 7. בזה-העתודה הסורי העיקרי – 300 טאנקים מדיביזיית שריון נבחרת. בפיקודו של אחי הנשיא אסאד – פרץ את קו הפסקת-האש. בשל תוואי הקרקע והיערכות חטיבה 7 נבצר מהם להתפרש ברמה. ורובם הושמדו אחד-אחד.

פחות מ-48 שעות לאחר תחילת הקרבות הגיעו הסורים לעומק המירבי של חדירתם – כ-800 מטר מאל-יעל וכ-8 ק"מ מגשר בנות-יעקב. עתה נראה שהתקפתם איבדה את תנופתה בשל ההתגוננות הישראלית הנואשת. כוחות ניספים היבחנו לצפון כדי להחזיר את הסורים לאחור. המשבר המיידני חלף. ההתקדמות הסורית נפגמה. ושוב לא נשקפה סכנה מיידית ללבה של ישראל. הנצחון נקנה במחיר כבד: יותר מ-250 הרוגים בגולן; יותר ממחצית הטאנקים של חטיבה 7 הושמדו. וחטיבה 188 היתה מחוסלת למעשה. חמור אולי אף יותר היה המחיר ששילם במטוסים ובטייסים. אף-על-פי שצה"ל היה ער לקיומם של טילי קרקע-אוויר הדישים היה זה המפגש הראשון. שלו עם הטילים הניידים מטיפוס סאם 6 וסאם 7. חיל-האוויר שילם מחיר יקר כ"שכר-לימוד" בעד הטיפול בהם.